

НИКИФОР ГРИГОРІЇВ: ЛЮДИНА І ПЕДАГОГ

Никифор Якович Григорієв (псевдонім Г. Наш, Григорієв-Наш, Григорій Наш) – видатний педагог, історик і громадський діяч України. Народився Н. Григорієв 9 лютого 1883 року у містечку Бурти Черкаського повіту на Київщині. Він був тринадцятою дитиною у бідній родині сільського вчителя Якова Карповича Григорієва та дяківни Теодори (Федори) Тетеренчук [8, арк. 2].

Про свого діда Н. Григорієв пам'ятає лише те, що він грек, мав грецьке походження, однак, невідомо як потрапивший до України. Одружившись, дід недовгий час служив у війську і загинув на російсько-турецькій війні. Батько Никифора, Яків Грек, родом із села Рудні Почаївської на Волині, був забраний, як сирота миколаївського солдата, у Миколаївський кантеміровський дивізіон, де навчався грамоті [17, с. 2].

Змалку батько прищепив синові любов до праці, старанність до навчання, повагу до людей. Про свого батька у Н. Григорієва залишив дуже теплі спогади: був він людиною товариською, мав багато друзів, а ще до того мав абсолютний слух, добре співав і сам навчився грати на скрипці, без нього не обходилась жодне святкування в селі [17, с. 2].

Батько працював учителем у різних сільських школах Черкаського повіту (Нечаївці, Сердегівці), тож сім'я часто переїздила з місця на місце. Н. Григорієв навчався старанно, мав гарні оцінки з гуманітарних наук, особливо до вподоби йому була мова, історія та географія. Роки навчання в школі справили великий вплив на формування його національної свідомості та громадянської позиції. Саме тоді він дізнався про зруйновану Січ, закріпачених селян, про найбільшого українського поета Тараса Шевченка та усвідомив, що він українець, а не просто «мужицький син» [11, с. 6].

Завдяки своєму батькові Н. Григоріїв змалку збагнув, що приналежність до вищої соціальної верстви має визначатися не лише рівнем заможності, а й рівнем освіти. Щойно опанувавши грамоту, він не задовольнявся навчальною програмою буртинської церковно-парафіяльної школи, а самостійно вдосконалював свої знання. Зокрема самотужки опанував польську та латинську мови, перечитав немало історичної і художньої літератури. Так майбутній педагог дізнався про минуле України, що старанно приховувалося настановами імперської освіти. Справжнім потрясінням для нього було усвідомлення, що Україна, за яку колись воювали козаки, – не міфічна вигадка із творів Г. Сенкевича та М. Гоголя, а його батьківщина [20].

По закінченню городищенської школи Никифор Григоріїв потрапив на роботу до маєтку підполковника у відставці М. Попова у селі Хозаровичах Київського повіту на посаду конторщика та помічника управителя. Менш ніж через рік його було звільнено «...за невміння бути «добрим господарем» для пані – то є за невміння лаятися з робітниками і т.п.» [8, арк. 179].

Відтак, у лютому 1902 року Н. Григоріїв приїхав до Києва в пошуках роботи. Живучи у свого товариша Федора Литвина він познайомився із секретарем Київського сільськогосподарського товариства, економістом, демократом-народником Тихоном Івановичем Осадчим [20]. Саме ця людина відіграла велику роль у формуванні політичних поглядів та свідомості Н. Григоріїва. Під впливом системи ідей та знань Т. Осадчого Н. Григоріїв став переконаним матеріалістом, почав вивчати суспільствознавчі дисципліни, захопився політикою. А найважливіше – Тихон Осадчий прищепив Никифору Яковичу, як переконання, основоположний народницький життєвий і суспільно-етичний принцип: національно свідомо освічена людина зобов'язана присвятити життя служінню своєму народові, що ототожнювався із селянством [20]. «Мені Т. Осадчий в першу чергу дав біографію Томаса Мора, а після того цілу низку інших книжок, серед яких найбільше зацікавила праця Вольтмана «Система морального сознания». Не

все я там розумів, але хотілося все зрозуміти і я старанно її перечитував. Тай мову руську я ще погано знав» – згадував Никифор Якович [8, арк. 178]. Завдяки Т. Осадчому Н. Григорійв отримує роботу спочатку в бібліотеці Київського товариства грамотності, а пізніше – у статистичному відділі управління Південно-Західними залізницями. Саме в цей період свого життя він багато читає, зокрема художні твори І. Франка, Т. Шевченка, О. Кобилянської, В. Стефаника, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, праці О. Герцена, М. Бакуніна, М. Чернишевського, займається самоосвітою, пише свої перші літературні статті, спілкується з революційною молоддю різних політичних напрямів у будинку свого духовного наставника Т. Осадчого [5].

З 1903 р. Н. Григорійв входить до осередку партії соціалістів-революціонерів, учасники якої опікувалися в основному питанням освіти народу. Більшість вважала, що потрібно йти працювати сільським учителем, адже в місті освічених людей і так багато. Частина ж була переконана, що без вищої освіти в селі робити нічого, бо лише високий рівень освіченості може надати перевагу в боротьбі з ворогами (панами, попами). Н. Григорійв доводив, що людина може здобути авторитет і без диплому, оскільки вартість людини не в ньому, а в знаннях, чесній поведінці. Дипломи ж часто прикрашають і бездарів. «Ми хотіли довести, що і без диплому, і без високої школи, людина, яка має здібності, може і освіту собі здобути кращу, ніж у школі, де все по-кацапському, і далі зробити більше» – згадував Н. Григорійв [25, с. 252].

Намагаючись зрозуміти, що спонукає громадян «Утопії» жити за неписаними законами соціалізму, Никифор Якович починає вивчати основи моралі, зокрема слухає низку приватних лекцій професора Челпанова з історії моральних теорій у Київському університеті. Так у світогляді Н. Григорійва заклалися основи етичного соціалізму, переконаним прихильником, і навіть більше – теоретиком якого він став у майбутньому. З того часу етично-моральна оцінка існуючого і уявного суспільного ладу, соціальних відносин набули в його свідомості імперативного характеру.

Свою педагогічну діяльність Н. Григоріїв розпочав у 1904 р. Склавши іспит на вчителя російської мови, як зауважував педагог «найзручнішого предмету для пропаганди» у повітах, бо саме там найкраще було впливати на село. Будучи зовсім молодим, 21 парубком, Н. Григоріїв чітко для себе вирішив, що весь свій життєвий шлях він присвятить служінню своєму народові через поширення серед нього освіти [21, с.123].

У 1904 р. починає працювати у вищій початковій школі у невеличкому повітовому містечку Сквирі, що на Київщині. Працюючи у Сквирі, педагог стає одим з найулюбленіших вчителів у школі, бо ніколи не перевантажував дітей зайвою інформацією, не задавав домашнє завдання, викладав матеріал так, що діти були у захваті. Ніколи не змушував дітей слухати церковні служби, адже сам не ходив до церкви демонстративною [21, с. 123-124]. Того ж року педагога було переведено на роботу до Бердичева за те, що в день царських іменин – 6 травня на параді біля собору, беручи там участь як черговий учитель демонстративно не зняв шапки, під час співу «Боже, царя храни» [2, с. 34].

Саме Бердичівський період у діяльності педагога, вважається найактивнішим початком у педагогічній діяльності Н. Григорієва. Наприкінці 1904 р. педагог у Бердичеві активно включається у «Київське Товариство грамотності» – це було єдине легальне товариство, де можна було здійснювати українську пропаганду [2, с. 124].

У 9 лютого 1906 р. Н. Григорієва на інше місце працевлаштування, а саме у м. Літин що на Поділлі. У Літині Н. Григоріїв активно продовжує свою боротьбу за відновлення українського, саме це було змістом його життя і відмовлятися від цього він не хотів, незважаючи ні на які погрози зі сторони влади [2, с. 35]. У Літині Н. Григоріїв знайомиться з активним революціонером – Костянтином Томіліним, який теж був переведений через «неблагонадійність». Характеристику К. Томіліна педагог згадує у своїх спогадах: «...ми з ним одразу подружилися як „першого поля ягоди”». Томілін мав усталений соціально-революційний світогляд. Він відверто

висловлював свої революційні погляди, як перед колегами, так і перед учнями, а на лекціях руської мови, читав те, що було заборонено та революційну літературу взагалі» [8, арк.206].

Працюючи у Літині Н. Григоріїв разом із К. Томіліним відкривають філію Товариства грамотності та бібліотеку-читальню, бібліотеку однодумці заповнили книгами українськими [21, с. 124].

Педагог у своєму Автобіографічному нарисі згадує: «...після довгої тяганини дозволено було відкрити бібліотеку-читальню „Товариства Грамотності“, яку ми й розмістили в кімнаті, відведеній шкільною управою. Читачі з'явилися одразу у великій кількості. Особливо читали видання „Молитва“ [8, арк.212].

У 1907 р. «за неспокійну і підозрілу поведінку» Н. Григоріїв був переведений у двокласну школу до м. Кам'янця-Подільського. Будучи у Кам'янці педагог не залишає своєї справи і продовжує таємно читати українською мовою публічні лекції на соціально-політичні, історичні, літературні та національні теми в Пушкінському Народному домі та інших культурно-освітніх установах [1, с. 219]. Н. Григоріїв викладає у вищій початковій школі російську мову та історію, також читає на 2-річних педагогічних курсах та у комерційній школі – всесвітню і російську історію, а на літніх курсах для вчителів – педагогіку та методику навчання рідної мови. Перебуваючи під «пильним оком начальства», він нелегально читає українською мовою публічні лекції на соціально-політичні, національні, історичні, літературні теми [21, с. 124].

Через деякий час Н. Григоріїв був помічений Кам'янецькою місцевою національно-свідомою інтелігенцією й запрошений на організаційні збори товариства «Просвіта» у 1907р. [21, с. 124].

«Просвіта» – це громадсько-політична, культурно-просвітня організація, створена 1868 р. у Львові. «Просвіта» відіграла велику роль у боротьбі за національні права українців, збереження української культури. Багаторазово піддавалася репресіям, заборонам на легальну діяльність. У

1939 р. була ліквідована. У 90-ті роки ХХ ст. відновлена. Н. Григоріїв стає незмінним членом правління, аж до її закриття – 1914 р. Педагог започаткував в «Просвіті» знамениті літературно-музичні вечірки, що стали осередком пропаганди серед молоді [1, с. 219].

Як згадує педагог, «Спершу „Просвіта” містилася в невеличкому помешканні із 3 кімнат. В одні кімнаті була бібліотека, в другій – читальня, а в третій – канцелярія, але згодом у 1909 р. товариство перебралося в сусідній дім на другий поверх, де була велика зала і дві менших кімнати та зала. Діяльність „Просвіти” виявлялася в: 1) утриманні публічної бібліотеки – читальні; 2) продажі українських книжок; 3) літературно-музично-танцювальних вечорах; 4) урочистих виставок в Народному Домі. В бібліотеці була значна кількість книжок, весь час вона наповнювалась і тому в ній можна було знайти майже все з українських класиків та публічно наукових творів. Книжки видавалися щодня всім бажаючим. Найбільше брали молодь з Духовної Семінарії. В читальній були майже всі видання з Наддніпрянщини і дещо з галичини, як „Діло”, „Громадський Голос”, „Письмо з Просвіти” та ще де які. Завідувала бібліотекою-читальною перші два-три роки родичка голови „Просвіти” молода, вродлива – Юлія Солуха. Чимало семинаристів завітало до читальні, щоб тільки надивитися на українську красуню. Після неї довгий час був бібліотекарем молодий чоловік. Продаж українських книжок проводився в бібліотеці раз в тиждень – ярмарковий день на ринку. В бібліотеці торгувала книгами бібліотекарка, а на ринку – Слава. Літературні вечори влаштовували рідко, але проводили завжди дуже цікаво: особливо залишилися в пам'яті виставки творчості В. Стефаніка» [8, арк. 236-238]. Окрім Просвіти, українська культура поширювалась учителями двокласної школи, на вчительських курсах, в духовній семінарії, в таємному товаристві українських поступовців, у таємних молодіжних гуртках. Саме в цей період Н. Григоріїв поринає в громадську роботу.

Під час перебування в Кам'янці-Подільському розпочинається активна публіцистична й науково-літературна діяльність педагога. Саме у той час активно пополяризується українська мова [25, с. 253]. Цей період у діяльності Н. Григорієва характеризується ще як становлення педагога-методиста. Працюючи більше 10 років у Кам'янці, педагог досить добре знав усі недоліки системи народної освіти. Н. Григорієва часто запрошували як екзаменатора саме до сільських шкіл, де становище освіти було набагато гіршим ніж у міських школах. Педагог зауважував: «Становище народної школи в нас на Україні настільки ненормальне, що на самого тільки вчителя, який має правдивий погляд на завдання школи й ставить до неї певні вимоги, все це кидає просто в розпач. Крім усіх болячок російської школи взагалі, українська школа має ще свої власні, такі, що всю справу освіти навіть у межах своєї програми зводять на нуль. Болячки ці наскільки пекучі, шкідливі, що всяка людина, не засліплена порожнечою до освіти взагалі їх не бачить і не відчуває» [16, с. 68].

Саме вивчення української мови педагог вважав головним аспектом для розвитку сильної, незалежної, незламної нації. У своїй статті «Логічний висновок», яка вийшла друком у журналі «Світло» (1911) Н. Григорієв наголошував: «...лише при навчанні рідною мовою „зникне рецидив безграмотності, поширяться потрібні знання, процвіте культура, а промисловість і торгівля розів'януть пишним цвітом, збагачуючи народ і державу й роблячи її дужою”» [15, с. 65].

Не можливо обійти поза увагою внесок Н. Григорієва у викладання історії. У своїй педагогічній діяльності педагог надав вагомого значення навчанні дітей рідній історії. У працях педагога «Історія України в народних думах та піснях» (1918 р.) та «Про навчання дітей рідній історії» (1917 р.), де логічно, послідовно, виважено описано як саме правильно подавати історію учителеві в школі: «Людина лиш тоді стає певним активним не мертвим членом нації, коли досконало знає, хто вона і з якого вона роду, коли дійсно знає його історичну долю, його колю в історичному житті, його продовжену

національну вдачу, здібності, хист... знає й виразно відчуває ті прикмети, що відзначають його як окрему націю; коли знає, що в того народу є вічною цінною, характерною і що тимчасово поверхневою; коли розуміє, чому саме цей народ має такі-то риси національного обличчя, а не інакше; коли безпосередньо не тільки відчуває всіма фібрами душі, а й впевнено, щохвилини розуміє свою органічно-психологічну належність до такої-то нації, а не до іншої» [9, с. 3].

У своїй «Історія України в народних думках та піснях» (1918 р.) Н. Григорієв описує загальні вимоги до викладання історії. Педагог зазначає: «...щоб кинути в дитячу душу зерно національних гордощів і запалити в ній вогник національної свідомості, досить виразно, художньо з захопленням прочитати яке-небудь оповідання з козацької старовини» [9, с. 4].

Вагомого значення у своїй педагогічній діяльності Н. Григорієв приділив саме соціально вихованому процесі. Досить ґрунтовно про виховання особистості описано у праці педагога «Українська національна вдача», яка вийшла друком у Канаді 1941 р. в ній педагог описує, що на виховання людини впливають усі суспільні скупчення, з якими вона стикається: родина, школа, віра, товариства, громадські організації і держава, а склад і характер тих скупчень у великій мірі залежить від географічно-природних обставин [10, с.11].

Найголовнішими чинниками, які впливають на людину, її світобачення є: мова, праця, мистецтво, релігія, мораль, право та культура наука – справедливо вважав Н. Григорієв, та окреслив аспекти вище перелічених чинників у своїй праці «Українська національна вдача», яка вийшла друком у 1941 р. у Канаді.

Мова – найхарактерніша властивість культури кожного народу. В мові, як найстаршому, найдовготривалішому і найширше розповсюдженому культурному витворі найяскравіше відбивається вдача кожного народу. Не лише в словесності, а й у самі конструкції мови, в розмірі її слів, голосистості, наголосах.

Повногласність української мови, як і московської, в порівнянні з західно-слов'янськими може свідчити або про економічну безтурботність українців, або про пристосування мови до поверхні [10, с. 34].

Праця – другий культурний чинник, що надзвичайно впливає на витворення людської вдачі. Праця, фах, певна діяльність – витворюють людину. В залежності від того, який фах найбільше поширений серед певної праці, витворюється національна вдача [10, с. 37].

Мистецтво – це багатство народної мови (синонімів, зворотів, образності), словесності (приповідок, загадок, казок, оповідань), пісні, музики, гри, обрядів, танців; краса одягу (стрункість, різноманітність в добиранні барв) та будови та упорядкування житла. Різноманітність страв – все це свідчить, що український народ вповні використав обставини: розвинув надзвичайні мистецькі здібності й глибокий естетичний смак. Ніжні комбінації барв у вишиванках, ніжні мелодії пісень і музики свідчать про м'якість вдачі українського народу [10, с. 41].

Релігія. Здавна, вподобання українців релігії були прості, щирі та безпосередні. Весь побут українців здавна пронизаний релігійним світоглядом. Весь первісний суспільний устрій збудований на приписах релігії. Елементи соціальної справедливості – головна база української релігії. Про це вже виразно свідчать писання таких визначних отців української церкви, як І. Вишнівецький, М. Смотрицький та інші. Українська релігія – простонародна. Українці завзято боролися проти папських вір – руси й поляків, а коли де й мусіли їх припинити під натиском сил, пристосували їх до свого характеру й потреб. Н. Григоріїв наголошував: «...Українська віра простіша, щиріша й більш народна, ніж догматично «начотчицька» віра москалів або віра поляків. Вона підкреслює простоту, щирість, поетичність і розумовість вдачі українського народу» [10, с. 42].

Мораль і право. Зміст приповідок і звичаїв, в яких відбивається моральний світогляд українського народу, свідчить про надзвичайну його моральність. Шанування кожної особи оволодіння – все це свідоцтво високої

моралі й глибокої правосвідомості, а разом з тим свідоцтво не злочинності, відсутності бажання насильства над іншими, ограбування, визиску людини; свідоцтво високої людяності, глибокої демократичності [10, с. 43].

Культура – це є відображення багатьох людських поколінь, що її «вितворили». Культура в першу чергу залежить від батьків, країни, середовищі в якому дитина знаходиться. Її не можливо досягти одній людині, бо кожним індивідом стоять певні особи – батьки, учителі, доросле оточення [10, с. 34].

У 1909-1910 роках Н. Григорії пише свою відому роботу «Мораль» (Природа, зміст, історія та норми її), а через два роки дана праця виходить у «Благодійному товаристві дешевих і корисних книжок» у Петрограді [2, с. 46].

Саме у цей час педагог складає «Коротеньку історію Поділля». Як згадував пізніше Н. Григорій: «...навіть викладаючи російську мову, я намагався прищепити любов і повагу до рідного краю, в курс «Родиноведения» вкладав як найбільше відомосте з історії України, пропагував теорію Ушинського про необхідність навчати дітей мовою матері» [18, с. 93].

У 1910 р. в Кам'янці Н. Григорій очолює місцевий нелегальний гурток Товариства українських поступовців. Саме Товариство було створене в 1908 р. групою членів Української демократично-радикальної партії. У 1917 р ТУП було спочатку перейменоване в Союз українських автономістів-федералістів, а пізніше – в Українську партію соціалістів-федералістів[4].

Після важких років національно-визвольних змагань по-різному скалася доля діячів Української революції. Загалом 21 колишній міністр Української Центральної Ради емігрували. До цієї кагорти емігрантів належить і Никифір Якович Григорій [19, с. 260].

У листопаді 1920 р. Никифір Якович Григорій разом із дружиною Ганною Петрівною та дев'ятирічним сином Мирославом назавжди покинули

українську землю і переїхали до Польщі. Спочатку місцем прожиття родини стало місто Тарнів, а пізніше – місто Ченстохова.

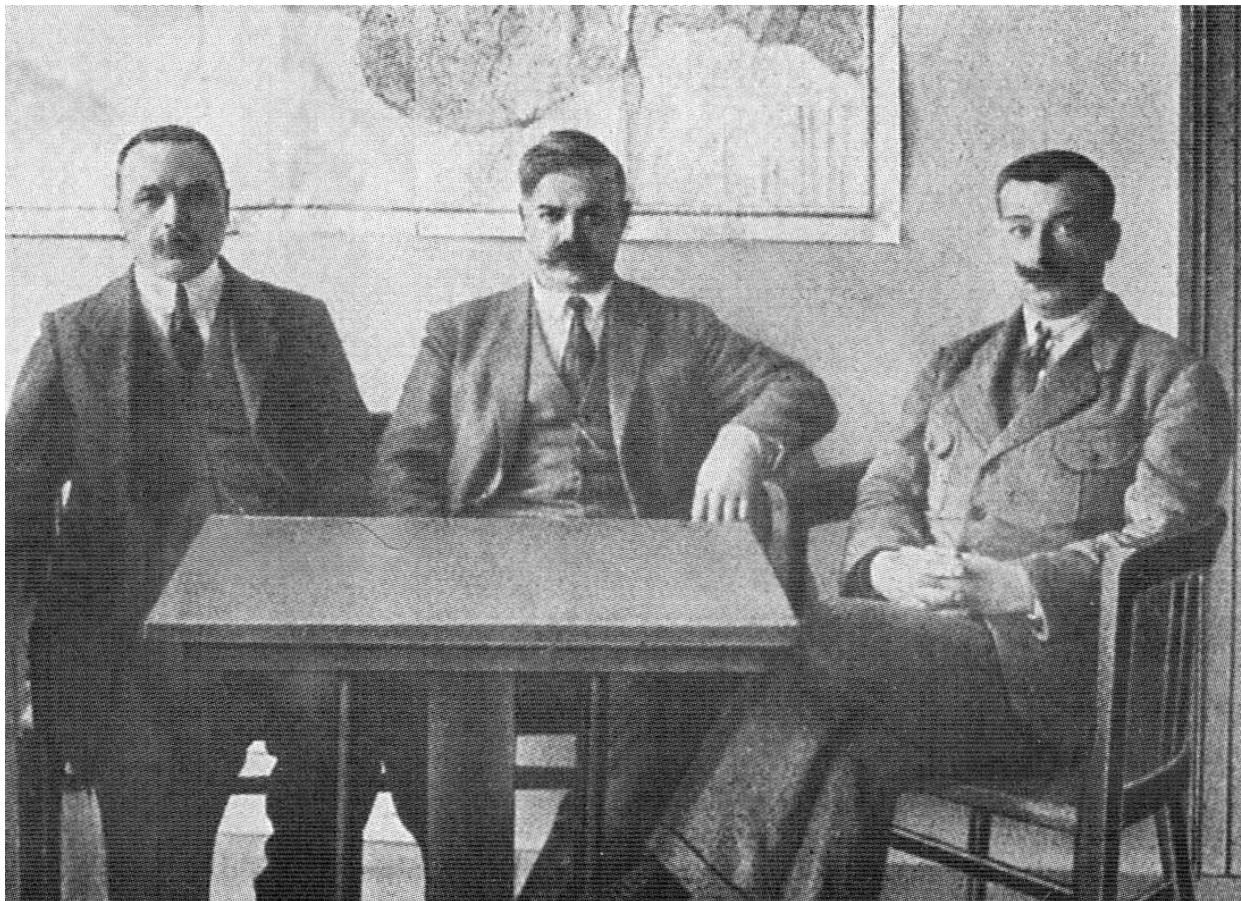
Проживши у Польщі рік Н. Григоріїв переконується у «безперспективності польсько-українських відносин» і вирішує у 1921 році переїхати до Чехословацької Соціалістичної республіки (ЧСР) – головного осередку Української партії соціалістів-революціонерів, з якою пов'язав свою подальшу політичну діяльність [5].

Н. Григоріїв один із перших увійшов до створеної М. Шаповалом у жовтні 1920 року Празької групи УПСР, яка почала підготовку до боротьби з радянським урядом України [20]. Згодом саме ЧСР стала найбільшим скупченням еміграційної української інтелегенції [4]. Саме тут Н. Григоріїв розпочинає свою активну діяльність, спрямовану на національно-політичне, соціально-економічне та культурне визволення України [23]. Велика заслуга в організації за кордоном і продовженні боротьби за українське визволення належить саме Микиті Юхимовичу Шаповалу і Никифору Яковичу Григорієву [4].

Перебуваючи з 1921 р. у Чехословаччині, Н. Григоріїв стає одним із засновників та керівників низки громадських, наукових і освітньо-культурницьких фондів української еміграції, зокрема Українського громадського комітету, Українського соціологічного інституту, Української господарської академії, Українського робітничого університету [3].

Саме завдяки зусиллям М. Шаповала та Н. Григорієва 7 липня 1921 р. було створено Український Громадський Комітет, який був спрямований для захисту українських громадян, що перебували у Чехословацькій Соціалістичній Республіці [3]. Метою УГК було «...дати можливість українським емігрантам приєднатися до культурного життя Чехословаччини, здобути освіту і знання, необхідні для майбутньої їх роботи на користь

українського народу» [6, с. 30].

Управа УГК в Празі. Зліва направо: Никифор Григорійєв, Микита Шаповал (голова), Микола Галаган, 1923 р.

14 липня 1921 р. УГК звернувся до уряду з меморандумом про становище української еміграції. Український Громадський Комітет було офіційно визнано урядом як орган біженців і передбачалося з боку уряду підтримка гуманітарної і культурної української праці уряд сприяв створенню громадських організацій [3]. Було звернення до Є. Петрушевича (голови уряду ЗУНР), С. Петлюри (голови уряду УНР), українських місій у Празі, професора М. Грушевського і В. Винниченка. В результаті вже до кінця 1921 р. на рахунок УГК надійшло понад 100 тис. крон, у тому числі: від уряду ЗУНР через представництво в Празі – 21 тис., від УНР через посольство у Відні – понад 13 тис., від Української бригади з Німеччини – 7,3 тис., горожанського комітету у Львові – 6 тис., «Академічної помічі» в Перемишлі – 1,6 тис., студентської громади в Празі – 2 тис., крон. [6, с. 30]. В

УГК працювали видатні громадські діячі та діячі культури Василь Біднов, Микола Галаган, Дмитро Антонович, Василь Тищенко, Оттон Ейхельман, Модест Левицький, Ольга Шаповал, Павло Богацький, Аркадій Животко та Софія Русова [7].

У керівному складі УГК ще в серпні 1922 р була заснована у Празі Вища педагогічна школа, яка готувала кадри національно свідомих, освічених педагогів для різних типів українських шкіл та діячів «на полі духової культури українського народу». 15 січня 1923 р. вона була винесена на загальні збори його членів і отримала цілковите схвалення. Для її реалізації збори обрали спеціальну комісію в складі лектора Української господарської академії С. Русової, керівника культурно-освітнього відділу УГК І. Паливоди та вчительки О. Галаган. Сюди ж увійшли члени управи Українського громадського комітету: М. Шаповал, Н. Григоріїв і М. Галаган. Дещо пізніше до них приєднався О. Ейхельман [13, с. 18].

Про стан українських емігрантів Н. Григоріїв згадує: «...голова УГК М. Ю. Шаповал 30 серпня представив Міністерству закордонних справ меморандум з приводу допомоги українським студентам, кількість яких у Чехії налічується до 700 осіб. Становище студентства є крайні критичне. Більш як $\frac{3}{4}$ студентів не мають жодних засобів для існування. Між студентством поширюється туберкульоз. Міністр В. Гірса дуже швидко відреагував стосовно цієї справи і обіцяв негайно внести питання про це до Уряду. Разом з тим він висловився, що найліпше було б негайно zorganizувати український студентський гурток. Місто Прага могло б дати шматок землі, а будівлі можна було б перенести з табору Хоцен. Уряд надасть усі потрібні матеріали, закличе чеських робітників, але також і всі українські студенти мають взяти активу участь над цією задачею. Незабаром дійсна і надійна допомога стане фактом» [26, арк. 10].

Силами Українського Громадського Комітету створюється: Українська Господарська Академія у Подебрадах (травень 1922 р.), яка розпочала роботу навесні 1922 р. УГА була приватною високошкільною організацією

політехнічного типу, як по своїм завданням так і по складу вона була українською високою школою.

Серед повсякденної організаторської, партійної та редакційної роботи найбільше уваги Н. Григоріїв приділяв науковій роботі. В Академії педагог крім нормативних курсів, майже кожного дня читав додаткові лекції. Зокрема у 1922 році він прочитав три двогодинних лекції з історії Чехії, у них він звертав увагу на головні моменти державного і громадського життя народів тогочасної Чехословацької Республіки та на прагнення їх до національно-державної волі [2, с. 134]. Н. Григоріїв, як один з її засновків, член Організаційної комісії, головними завданнями УГА вважав:

- дати освіту українською мовою українській молоді;
- покласти перший камінь українського реального „високошкільного будівництва”;
- продемонструвати в Європі українські прагнення і здібності до культури;
- виховати українських фахівців-патріотів у різних галузях державно-громадського життя для успішного продовження визвольної боротьби. Українськи Громадський Комітет постав не лише, як перша українська вища господарська школа за кордоном, а як один з найбільших у світі центрів української освіти й науково-дослідної роботи [24, с.124].

Вищим органом Академії була професорська рада, якій належало загальне керівництво справами. Президія професорської ради складалася з ректора, проректора й секретаря. Справами окремих факультетів відали професорські ради цих факультетів, президії яких склалися з декана, продекана й секретаря. Виконавчим органом професорської ради УГА був сенат в складі ректора, проректора, секретаря професорської ради й деканів факультетів. Контрольні функції Академії виконувала її власна ревізійна комісія [14, с. 138].

Завдяки УГК створюється Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова в Празі. Інститут був заснований як вищий педагогічний

заклад з дворічним курсом навчання. Завдання УВПІ ім. М. Драгоманова було творити найкращих національно-культурних діячів, підготовка педагогічних сил для українських шкіл низчого типу та для позашкільної освіти серед широких кіл українського населення. Метою Інституту було піднесення культури та українського народу [13, с. 219].

Відкриття інституту відбулося 7 липня 1923 р. Директором Інституту по вибору Українського Громадського Комітету був доцент Кам'янецько-Подільського Державного Українського Університету – Л. Білецький, що емігрував до Львова і був там професором неофіційного українського університету. В процесі своєї організації Педагогічному Інституту довелося не раз міняти свій статус, органи управління і навіть саму назву. В перших роках свого існування Інститут був у повній залежності від свого фундатора, якому належала велика роль в його адміністрації, господарстві й контролі. Так продовжувалось до 1925 року, коли Інститут був остаточно відділений від Громадського Комітету й коли функції ГК перейшли до професорської ради та її органів і коли Інститут, як школа, став підлягати безпосередньо чеським міністерствам. З 1925 року курс навчання в Інституті був розрахований на 4 роки. З цього часу Інститут почав існувати вже як висока педагогічна школа, завдання якої було «підготовка вчителів для української середньої школи, а також організаторів шкільництва й народної освіти» [14, с. 172-173].

На початку Педагогічний Інститут складався з трьох відділів: 1. літературно-історичного (з підвідділами мови й літератури, історії суспільних наук); 2. природничо-географічного; 3. фізично-математичного. Вже в другому році існування Інституту два останні відділи були об'єднані в один математично-природничий, а в 1924 р. відкритий був новий музично-педагогічний відділ (з підвідділами – вокальним та інструментальним). Навчання в Інституті було зорієнтовано на зразок західноєвропейських високих шкіл і мало на меті дати теоретичні знання й потрібну практичну підготовку майбутнім педагогам українських середніх шкіл з різних галузей

знань. Дисципліни, що викладалися в Інституті поділялися на загальні, що були обов'язкові для студентів, і спеціальні, які вивчали студенти окремих відділів і підвідділів. Наука в Інституті обіймала чотири курси переважно загальний і теоретичний, а три інші поступово переходили у спеціальні й науково-практичні [14, с. 173].

Н. Я. Григорієв відомий серед українців зарубіжжя як журналіст, публіцист, автор соціологічних досліджень. Основні його наукові праці: «Фатальна помилка революції – 1921 р.», «З часів революції й бототьби за самостійну Україну – 1921 р.», «Підстави української національно-державної політики – 1923 р.», «Українська боротьба за державу в роках 1917–1920. Чому українці не вдержали своєї влади – 1934 р.», «Джерелознавство – 1936 р.», «Причини міжнародного напруження – 1937 р.», «Соціалізм і національна справа – 1938 р.», «Основи пізнання – 1940 р.», «Українська національна вдача – 1941 р.», «Спогади руїтника – 1937 р.», «Весна української революції – 1937 р.» були написані в еміграції.

Під керівництвом Н. Григорієва 10 лютого 1922 року був заснований часопис «Нова Україна», часопис став одним із провідних українських періодичних видань Чехословаччини, де у міжвоєнний період їх налічувалось близько 200, а також одним з головних часописів всієї української політичної еміграції в Європі 1920-х рр. [22]. Саме тоді під час наради провідних діячів празької групи (М. Шаповала, Н. Григорієва, Б. Мартоса, І. Паливоди) було закладено приватне видавниче товариство для випуску безпартійного періодичного органу, присвяченого проблемам культурної та економічної відбудови України. Спочатку часопис за редакцією М. Шаповала та Н. Григорієва виходив двічі на місяць в обсязі двох друкованих аркушів українською мовою та з додатком – пів друкованого аркушу чеською мовою [27, арк. 2]. У вересні 1922 р. у керівництво товариства змінила його формат і часопис став виходити раз у місяць з більшим обсягом. Значну кількість публікацій було присвячено проблемам культурного та економічного відродження України [27, арк. 33-37]

Усе своє життя Н. Григоріїв завжди усвідомлював, що наука повинна бути тісно пов'язана з повсякденним життям. Він завжди прагнув до втілення своїх теоретичних висновків і наукових ідей. У центрі його наукових досліджень була держава, суспільство. Його постійно турбували події, що відбувалися в Україні. Невтомний борець шукав шляхів повернення Україні самостійності, незалежності. Для цього, необхідно було здійснити соціологічний аналіз суспільства, дати оцінку його складових сил, зв'язків, функцій. Саме над цими проблемами Н. Григоріїв працював у Соціологічному інституті [4].

Суттєву роль відіграв Н. Григоріїв і при створенні Українського Соціологічного Інституту в Празі (Український інститут громадознавства) Очолював відділ народознавства, кабінет села, керував політичним семінаром, який користувався великою популярністю [3]. Новостворений інститут повинен був «...охопити у своїй програмі всю соціологію загальнотеоретичних студій суспільства, конкретно-описове вивчення окремих національних суспільств (соціографія) і вивчення практичних суспільних проблем (соціотехніка або політика)» [2, с. 135]. Для виконання поставленої мети в інституті було створено три відділи: народознавства, господарства і техніки та соціології і політики [2, с. 135].

Відділ соціології і політики включав такі установи: 1) Соціологічний семінар М. Шаповала; 2) Політичний семінар Н. Григорієва; 2) Педагогічний семінар С. Русової; 3) Кабінет військової соціології В. Петрова; 4) Кабінет вивчення села; 5) Кабінет вивчення міста; 6) Кабінет вивчення М. Драгоманова [12, с. 136].

Вагомий інтерес представляв і «Політичний семінар Н. Григорієва». Програма семінару на 1928 р. який розглядав такі аспекти як: 1) теоретичні проблеми наукової політики; 2) тактика політичної боротьби; 3) конкретні проблеми сучасної світової політики; 4) українська політика; 5) проблеми політичної техніки. Впродовж року було заслухано 20 доповідей, на кожній доповіді було присутньо 30 осіб [2, с. 136-137].

Найбільша заслуга педагога у створенні і діяльності Українського Національного музею-архіву, збиранні матеріалів та збереженні їх для українського народу. Історія створення й існування музею-архіву становить надзвичайно великий інтерес для українських істориків і згалом української історії, адже матеріали, зібрані співробітниками і його директором Никифором Яковичем Григоріївим, мають величезну цінність для історичної науки. Сам музей-архів було засновано при Українському Громадському Комітеті в 1923 році, а після ліквідації Комітету він увійшов до складу Соціологічного інституту. В архіві зберігалася велика кількість документів і предметів українського відродження і визвольного руху, а також східноєвропейської революції. Ці документи збирала, розробляла і систематизувала комісія на чолі з Н. Григоріївим. Музей-архів розпочав свою роботу без будь-яких коштів, та поділявся на три відділи: музейний, архівний, пресовий. Кожний відділ збирав чітко визначені матеріали [4]. Так, музейний відділ зібрав значну кількість пам'яток, які відносилися до доби революції: прапори, уніформи, відзнаки українського війська, гроші, марки, фотографії, образи, печатки, національні відзнаки, емблеми. Взагальному відділ на 1929 рік нараховував 25000 експонатів [2, с. 139].

До Архівного відділу входила чітка систематизація за періодами: 1) до 1905 року; 2) 1905-1914 рр.; 3) 1914-1917 рр.; 4) 1917 – Українська Центральна Рада; 5) Гетьманщина і ЗУНР; 6) доба Директорії; 7) 1920 р. – Петлюрівщина; 8) Українські землі після 1920 року; 9) Українська еміграція; 10) Мемуари. Загалом на 1929 рік відділ нараховував 27804 екземплярів, з них – 25 рукописів-спогадів, щоденників, а 27779 – були різні документи.

У грудні 1929 року в житті Н. Григоріїва сталася приємна подія. Йому було присуджено ступінь доктора соціології. В «Справі про надання ступеня доктора соціології Н. Я. Григоріїву» відзначається, що до науково-літературної праці став року 1907. Протягом 1907-1929 рр. виявив надзвичайну працьовитість, наслідком якої є: 1) Твори літературні: «За ідею», історичні оповідання; 2) Студії соціологічні: «Мораль, її генезис,

ество, поняття» (підручник), «Свідомість і поведінка» (нарис з теорії поведінки людини), «Теорія держави» – науково-критичний дослід про форми організації і функції держави, «Історія державних теорій»; 3) Студії історичні: «Історія українського народу», «Історія України в народних піснях», «Навчання історії в школі»; 4) Студії соціально-політичні: «Народна влада на Україні», «Визволення всіх трудящих», «Два світогляди», «Фатальна помилка революції» і багато інших. Також «Справа» дає характеристику Н. Григорієва: «Як довголітній педагог, практичний суспільний діяч, учасник організації культурної праці в ЧСР, а зокрема двох високих і двох середніх українських шкіл в ЧСР, як керівник спеціального Українського Робітничого Університету і директор Українського Національного Музею-Архіву Н. Григорієв силою своїх здібностей і довголітньої праці став визначним чинником українського культурного і політичного процесів в добі відродження України, визначившись на полі науки і суспільного життя як учений соціолог в царині історії і дослідник норм поведінки людей, і як активний політичний діяч і організатор» [4].

Наукова Рада Українського Соціологічного інституту констатувала, що в особі Н. Григорієва українська культура придбала визначного діяча в галузі теоретичної соціології і конкретних суспільних наук (теорії, етики, педагогіки, історії і політики). Враховуючи всі ці заслуги, Вчена Рада ухвалила присвоїти Н. Григорієву ступінь доктора соціології. 26 червня 1930 року Наукова Рада заслухала доповідь Н. Григорієва на тему: «Соціальне розуміння держави» і вручила йому докторський диплом як свідоцтво його заслуг перед українською наукою і культурою [4] 3 1938 р. Никифір Григорієв перебуває у США. Невідомо з яких причин і яким чином Н. Григорієв покинув Чехословаччину і переїхав до Сполучених Штатів Америки сам, без родини. Переїхавши у США педагог починає працювати в Українському Робітничому Союзі. У 1940 році Н. Григорієв отримав візу для перевезення родини. У 1948 році родина Н. Григорієва переїхала до Америки. Перебуваючи у США, Н. Григорієв займає посаду керівника українського

відділу «Голосу Америки» [19, с. 264]. Працюючи на радіостанції Н. Григорієву дається більша можливість для відстоювання інтересів українського народу перед урядом США. Через ефіри «Голосу Америки», він готував ґрунт для майбутньої незалежності України, навіть попри перешкоди режиму Сталіна.

Отже, постать Никифора Григорієва відноситься до плеяди просвітників ХХ століття, який все життя працював заради розвитку українського народу. Саме еміграційний період життя Н. Григорієва був найпродуктивнішим у його діяльності. Він був позначений надзвичайно активною роботою як у педагогічній, політичній, науковій та культурно-освітній сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевз Т. Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР). – К.: ПІЕНД, 1999. – 272 с.
2. Бевз Т. Н. Я. Григоріїв – політик і вчений: монографія / Т. А. Бевз. К. : ІММБ, 2003. – 284 с.
3. Бевз Т. Українська еміграція у контексті політики коренізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_29/bevz_ukrainska.pdf.
4. Бевз Т. А. Історія в особах. Політик і вчений. (до 120-річчя від дня народження Н. Я. Григорієва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://library.ua/m/articles/view/ІСТОРИЯ-В-ОСОБАХ-ПОЛІТИК-І-ВЧЕНИЙ-ДО-120-річчя-ВІД-ДНЯ-НАРОДЖЕННЯ-Н-Я-ГРИГОРІЄВА&likeMode=like&url=http://library.ua/m/articles/view/ІСТОРИЯ-В-ОСОБАХ-ПОЛІТИК-І-ВЧЕНИЙ-ДО-120-річчя-ВІД-ДНЯ-НАРОДЖЕННЯ-Н-Я-ГРИГОРІЄВА](http://library.ua/m/articles/view/ІСТОРИЯ-В-ОСОБАХ-ПОЛІТИК-І-ВЧЕНИЙ-ДО-120-РІЧЧЯ-ВІД-ДНЯ-НАРОДЖЕННЯ-Н-Я-ГРИГОРІЄВА&likeMode=like&url=http://library.ua/m/articles/view/ІСТОРИЯ-В-ОСОБАХ-ПОЛІТИК-І-ВЧЕНИЙ-ДО-120-РІЧЧЯ-ВІД-ДНЯ-НАРОДЖЕННЯ-Н-Я-ГРИГОРІЄВА).
5. Бондаренко Т. Невтомний народник Ничипір Якович Григоріїв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kraeznavstvo.at.ua/news/2009-08-27-20>.
6. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921-1945 рр.) / С. В. Вільний – Київ, 1994. – 83 с.
7. Гонюкова Л. Етнічна історія народів Європи. Софія Русова і український жіночий рух. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=софія+русова+про+н.+григорієва&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>.
8. Григоріїв Н. Автобіографічний нарис та список праць. – ЦДАВО України, ф. 3562, оп. 1 спр. 65, ч. 2, – 337 арк.
9. Григоріїв Н. Про навчання дітей рідної історії. К., 1917. – 38 с.
10. Григоріїв Н. Українська національна вдача. – Вінніпег-Манітоба, 1941. – 61 с.

11. Григорієв Н. Я. Поділля: Географічно-історичний нарис / Вступна стаття О. Сухобокової. – Кам'янецьк-Подільський : Оіюм, 2003. – 92 с.
12. Григорієв Н. Автобіографічний нарис та список праць. – ЦДАВО України, ф. 3562, оп. 1 спр. 65, ч. 2, – арк. 236-238.
13. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: монографія / О. В. Джус. – Івано-Франківськ. : Плай, 2002. – 260 с.
14. Наріжний С. Українська еміграція / Наріжний С. – Прага. : KNIHTISK 1942. – 609 С.
15. Педагог. Логічний висновок //Світло. – 1911. – Ч. 2. – С.64-66.
16. Педагог. Наші справи //Світло. – 1911. – Ч. 1. – С.67-71
17. Пироженко Л. Н. Я. Григорієв – автор навчальних книг з історії України / Л. Пироженко // Історія в школі. – 2000. – № 2. – С. 2–6.
18. Пироженко Л. Педагогічний портрет у номері:Ничипір Григорієв / Л. Пироженко // Директор школи. Україна. – 2005. –№1-2. С. 93.
19. Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. Збірник наукових статей / Вип. 7. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – 318 с.
20. Сухобокова О. Кризь епоху війн і революцій: Н. Я. Григорієв видатний діяч українського національного руху. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://petlura.poltava.ua/2012/01/02/kriz-epohu-vijn-i-revoljutsij-n-ya-hryhorijiv-vydatnyj-diyach-ukrajinskoho-natsionalnoho-ruhu/>.
21. Сухобокова О. Никифор Григорієв: формування світогляду, початки громадсько-політичної діяльності //Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип. 15. – С. 120-125.
22. Сухобокова О. Часопис «Нова Україна» у Празі (1922-1928 рр.): до 90-ї річниці від заснування <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/85846>.
23. Сухобокова О. Шанс на незалежність: українські перспективи в Другій світовій війні в концепції Н. Я. Григорієва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1537423.

24. Сухобокова О.О. Громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність Н.Я.Григорієва (1883 – 1953 рр.). – Рукопис.

25. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2: Навч. Посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С. 252–256.

26. ЦДАВО України. Ф. 4013. – Оп. 3. – Спр. 3. Статті про стан української еміграції в Польщі та Ченстохів. – 17 арк.

27. ЦДАВОВ України. – Ф. 3865. – Оп. 1. – Спр. 1. Звернення УПСР до українського народу. – складено Н.Григорієвим. Звернення до читачів «Народної волі». Відозва до всіх культурно-просвітницьких організацій Канади. Лист до американців з розглядом проблем українського руху і його перспектив у Канаді – арк. 387.